

น้ำศักดิ์สิทธิ์ : การสร้างเครือข่าย
สังคนล้านนา
Holy Water: The Creation of Lanna
Social Network

โฆษิต ไชยประสิทธิ์

Khosit Chaiprasit

อาจารย์ภาควิชาพัฒนาชุมชน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Chiang Mai Rajabhat University

๐ บทคัดย่อ

ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนากับความเชื่อเกี่ยวกับ “น้ำ” ผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อไทยโบราณ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาช้านานแล้ว และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งๆ ที่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยหรือสมัยใหม่ ยิ่งไปกว่านั้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศาสนาผ่านการใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์แห่งพลัง และความศรัทธาสู่ “พลังแห่งน้ำศักดิ์สิทธิ์” ที่มีอิทธิพลต่อประชาคมและสังคมอย่างกว้างขวางในสังคมล้านนา ทั้งนี้มีสาเหตุหลายประการ ที่นำสู่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนไทยในปัจจุบันโดยสามารถกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจที่มุ่งสู่การแข่งขัน การให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ผ่านอำนาจเงินตรา ในปัจจุบัน ส่งผลให้สภาพจิตใจของคนในสังคมเกิดความสับสน ขาดสิ่งยึดเหนี่ยวในจิตใจ ซึ่งสาเหตุนี้เองได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องน้ำ ยังคงมีบทบาทต่อสภาพจิตใจของคนล้านนา รวมถึงยังสามารถเป็นตัวเชื่อมร้อยกลุ่มคนให้ยังคงความเหนียวแน่นในสังคมระดับกลางจนถึงล่างผ่านรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ในการใช้ “น้ำศักดิ์สิทธิ์” เป็นตัวเชื่อมวิถีของคนล้านนาให้ยังคงอยู่ในรูปแบบกลุ่มจากอดีตจนถึงในปัจจุบัน

◎ Abstract

Religious beliefs and beliefs about “water” have been represented through signs and are part of Thai traditional rites which have arisen from earliest times and have been inherited up to the present, despite economic, social and political transition to modernization. Moreover, religion-related practice through the use of auspicious blessing water is considered as a sign of power and faith which has influenced the Lanna community and society extensively.

There are several reasons which have led to the association between people and the Thai sacred items. It can be said that the current social changes, the competitive economy, the struggle of living through the pervasive power of money has resulted in mental state confusion and lack of restraint in mind.

The cause of this has been a crucial factor. The holy water belief is still embedded in the minds of Lanna people, and enables the middle-class people to unite with all classes, and fundamental principles, through the ritual as a community confederating significance from the past to the present.

๐ บทนํ้า

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้งอม มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะและโครงสร้างทางสังคม วิธีการผลิตและปัจจัย ในการผลิตซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคมที่กำหนดและส่งผลต่อโครงสร้าง เบื้องบนอันประกอบด้วย สังคม การเมือง และระบบสติปัญญา ความเชื่อ และ อุดมการณ์ตามแนวคิดของมาร์กซ์ (บุญศักดิ์ แสงระวี, ๒๕๔๔) ซึ่งจากวรรณคดี ตํานานศาสนา ที่เขียนโดยภิกษุชาวล้งานนา อาทิ ตํานานปฐมมูล ตํานานจามเทวี ตํานานชินกาลมาลีปกรณ์ (Kannai Lalhazra, 2002 history of Thereavada Buddhism in South-East Asia. New delhi : Munshiram Manohalal Publisher Pvt. Ld.) ซึ่งตํานานดังกล่าวได้แทรกเกี่ยวกับเรื่อง คนพื้นเมืองและ ระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ความคิดที่ว่ามนุษย์มาจากธรรมชาติ

๐ นํ้ากับความเชื่อในสังคม

ความเชื่อเรื่องนํ้าศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย มีรากฐานแนวคิดจากศาสนา พราหมณ์ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับแนวคิดความเชื่อศาสนาพุทธในสังคมไทยต่อไป จากการศึกษาทางวิชาการเกี่ยวกับนํ้าศักดิ์สิทธิ์ ค่อนข้งจะมีอยู่อย่างจำกัด ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบตํานานหรือเรื่องเล่าที่ได้บันทึกเอาไว้จากเอกสาร โบราณ สาเหตุเพราะปัจจุบันความเชื่อเรื่องนํ้าศักดิ์สิทธิ์ได้เสื่อมความนิยม เพราะมีนํ้าศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งอื่น ๆ มาแทนที่ เช่นนํ้าที่ผ่านการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา หรือไสยศาสตร์ การปลุกเสกนํ้ามนต์จากบรรดาเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ประกอบกับแหล่งนํ้าศักดิ์สิทธิ์ในหลายแห่งได้เหื่อดหายไปจากสภาพสิ่งแวดล้งอม ที่เปลี่ยนแปลง เหลือเพียงแต่ตํานานที่เล่าขานสืบกันมา แต่ก็ยังพอมีการศึกษา ความลํ้าคัญของนํ้าศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งธรรมชาติอยู่ ซึ่งการทบทวนผลการศึกษา มีดังนี้

ทวิศักดิ์ ไครบุต (๒๕๕๘) จากบทความการวิเคราะห์ด้านปรากฏการณ์ ความเชื่อด้านน้ำและศาสนา ทวิศักดิ์ได้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับ น้ำศักดิ์สิทธิ์ ในวิถีคิดเกี่ยวกับศาสนาไว้ว่า ในศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อเรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่น แม่น้ำคงคา ซึ่งเชื่อกันว่าไหลมาจากสวรรค์ผ่านเศียรของพระศิวะ (ช่วยให้ กระแสน้ำอ่อนลง มิเช่นนั้นก็จะท่วมโลก) จึงกลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ล้างบาปได้ อาบแล้วทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ส่วนในศาสนาพุทธ จุดสำคัญไม่ได้อยู่ที่น้ำมนต์ หากแต่อยู่ที่คุณงามความดี อีกทั้งเรื่องของน้ำมนต์ก็ไม่ใช่หลักคำสอนของ พุทธศาสนาโดยตรง เพราะประวัติความเป็นมาของการทำน้ำมนต์นั้นมิปรากฏ อยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนายุคหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน เช่น รัตนสูตร การอาราธนาพระสงฆ์ให้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่คนในบ้านและบ้านเรือน ในพิธีต่าง ๆ นั้น เดิมทีมีจุดประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลและขจัดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาให้หมดไป ต่อมาเมื่อมีคนรู้สึกว่าการณ์ในชีวิตไม่ราบรื่นหรือ มีอะไรไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นก็มักจะไปให้พระช่วยรดน้ำมนต์ให้ ทำให้เกิดความสบายใจ ซึ่งในทางจิตวิทยาถือว่ามีผลที่เป็นด้านบวกต่อจิตใจ ซึ่งหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องน้ำมนต์ของพุทธศาสนามีปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่แต่ง ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ส่วนในพระไตรปิฎก นั้นไม่มีคำสอนเรื่องการทำและใช้น้ำพุทธมนต์ พุทธศาสนาได้รับเอาคติเรื่อง การอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์แบบศาสนาพราหมณ์มาใช้ แต่ไม่ใช่ลงไปอาบในแม่น้ำเหมือนพราหมณ์ หากแต่เอาน้ำมาใส่บาตรหรือหม้อน้ำมนต์ แล้วอาราธนาพระให้เจริญพุทธมนต์เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกัน อันตรายต่าง ๆ ได้ แต่ถึงอย่างนั้น น้ำมนต์ก็ไม่สามารถทำให้คนดีหรือชั่วได้ เพราะดีชั่วเป็นเรื่องของกรรม น้ำมนต์จะช่วยให้ได้ก็เฉพาะเรื่องของจิตใจ คือช่วยให้จิตใจปลอดโปร่งสบายใจอันเป็นผลเกี่ยวข้องกับหลักทางจิตวิทยา

ศิลป์ชัย เชาวน์เจริญรัตน์ (๒๕๕๘) จากบทความการวิเคราะห์เกี่ยวกับ น้ำศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อของศาสนายินดู ศิลป์ชัยได้ อธิบายเกี่ยวกับเรื่อง

ดังกล่าวไว้ว่า ในช่วงเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ของทุกปีคือเทศกาลการอาบน้ำของชาวฮินดู หรือเรียกว่า **“เทศกาลมหากุมภะ เมลา” (Maha Kumbh Mela Festival)** ที่สังคัม เมืองอัลลาฮาบาด อินเดีย ผู้คนมากมายมาอาบน้ำพร้อม ๆ กันเป็นล้าน ๆ คน เป็นการอาบน้ำล้างบาป เทศกาลนี้จะมีทุก ๆ ๑๒ ปี ณ เมืองหริทวาร เทศกาลกุมภะเมลา เป็นการชุมนุมที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดของศาสนาฮินดู ซึ่งถูกกำหนดขึ้น เพื่อให้ให้นักบวชฮินดูทุกลัทธินิกายและศาสนิกชนได้มาชุมนุมกัน โดยมีการแสดงธรรม การอภิปรายหัวข้อทางศาสนา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นการอาบน้ำ การบูชา ฯลฯ โดยมีผู้เข้าร่วมงานไม่น้อยกว่า ๗๐ ล้านคน และในวันเดียวจะมีคนลงอาบน้ำในเวลาและสถานที่เดียวกันถึงราว ๓๐ ล้านคน ในวันอาบน้ำใหญ่ สถานที่อาบน้ำเป็นที่ที่ศาสนาฮินดูถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุดนั่นก็คือ “สังคัม” อันเป็นสถานที่ที่แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สำคัญ ๓ สายไหลมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยमुนา และแม่น้ำสรสวดี โดยเทศกาลมหากุมภะ เมลา เป็นนิยายปรัมปราที่ฝังแน่นจนเกิดเป็นความเชื่อของชาวฮินดูมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ดังนั้นกลุ่มพราหมณ์นิยมเชื่อถือเรื่องการอาบน้ำล้างบาปโดยเชื่อว่าแม่น้ำคงคาโดยเฉพาะที่ทำเมืองพาราณสีนั้นศักดิ์สิทธิ์มาก สามารถล้างบาปได้ กลุ่มพราหมณ์ จึงพากันลงอาบน้ำล้างบาปอย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง คือ เช้าและเย็น ถือว่าบาปที่ทำตอนกลางวันล้างด้วยการลงอาบน้ำในตอนเย็น ส่วนบาปที่ทำตอนกลางคืนก็ล้างได้ด้วยการลงอาบน้ำในตอนเช้า ที่เชื่อกันว่ากระแสน้ำในแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์นั้นเพราะเชื่อว่าได้ไหลผ่านเศียรของพระศิวะลงมาทำน้ำแห่งแม่น้ำคงคาที่เมืองพาราณสี จึงเป็นบุญสถานของชาวอินเดีย

๑) น้ำกับประเพณีไทย

สังคัมไทยแบ่งประเพณีออกเป็น ๒ ประเภทคือ ประเพณีหลวง และประเพณีราษฎร์ ศูนย์กลางของประเพณีหลวงคือ พระมหากษัตริย์ ส่วนประเพณี

ราษฎรนั้น มีศูนย์กลางอยู่ที่หมู่บ้านหรือวัด แต่ความสัมพันธ์ของประเพณีทั้งสองระดับนั้น มีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดมา คือ ได้มีการหยิบยืม และเลียนแบบซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ประเพณีหลวงได้แบบอย่างของประเพณีราษฎรมาขัดเกลาให้ละเอียดประณีตวิจิตร และมีความขลังศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น เพราะประเพณีหลวงรับแบบแผนมาจาก อินเดีย จีน เปอร์เซีย รวมทั้ง มอญ เขมร และชวา เข้ามาผสมผสานด้วย ทำให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น แล้วค่อยขยายอิทธิพลไปสู่ประเพณีราษฎรอีกครั้งหนึ่ง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์นี้

จากการศึกษาของ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ (๒๕๔๘) ศึกษาถึงแหล่งน้ำในเมืองนครศรีธรรมราชที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ มีคุณสมบัติครบองค์สามสามารถนำไปใช้ในพิธีกรรมอันเข้มขลังได้ นั้นมี ๖ แหล่ง คือบ่อน้ำวัดหน้าพระลาน บ่อน้ำวัดเสนาเมือง บ่อน้ำวัดเสมาชัย บ่อน้ำวัดประตูขาว ห้วยปากนาคราช และห้วยเขามหาชัย น้ำดังกล่าวชาวนครศรีธรรมราชนิยมนำไปใช้ทำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา น้ำบรมราชาภิเษก น้ำมูรธาภิเษก และน้ำพุทธมนต์ เป็นต้น เมื่อครั้งโบราณนั้น หากต้องการใช้น้ำไปประกอบพิธี เจ้าเมืองก็จะให้ราษฎรขุดไปพลีกรรมเพื่อเอาน้ำจากแหล่งต่าง ๆ ทั้ง ๖ แห่ง จะขาดแหล่งใดแหล่งหนึ่งไปไม่ได้ เมื่อได้ครบแล้วก็นำไปเทรวมกันในหม้อซึ่งทำด้วยทองและเงินหรือในขันสาคร แล้วเริ่มประกอบพิธีอภิเษกในพระวิหารหลวง วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร ปัจจุบันแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ๖ แห่งได้รับการอนุรักษ์ บูรณะและมีบทบาทต่อสังคมในด้านความเชื่อ ศรัทธาของประชาชน และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชจนถึงปัจจุบัน

๑) นักกับการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม

ความสำคัญของน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งธรรมชาติ มนุษย์ยังคงมีความเชื่อว่า “น้ำ” เป็นเครื่องชำระล้างมลทินและยังเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์

ต่าง ๆ ทำให้สัญลักษณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับน้ำจึงมีปรากฏอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องพิธีกรรม หรือประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทย เช่น ผลการศึกษาของ หม่อมราชวงศ์แสงสุริย ลดาวัลย์ (มปป.) ได้เรียบเรียงจากหนังสือ “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์” ได้กล่าวถึงแหล่งน้ำสำคัญและสถานที่ เสกทำน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เป็นน้ำสรงมูรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน สำหรับน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่ใช้ในพระราชพิธีอื่นยังไม่พบหลักฐานแน่ชัด อย่างไรก็ตามแหล่งน้ำสำคัญและ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเลื่อมใสกันมาแต่โบราณกาลมีดังนี้

น้ำสรงมูรธาภิเษกในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการใช้น้ำจากสระเกษ สระแก้ว สระคงคา สระยมนา ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี แต่จะใช้น้ำในปัญจมหานทีในชมพูทวีปด้วยหรือไม่นั้นไม่ปรากฏหลักฐาน

ในสมัยกรุงธนบุรี มิได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ น้ำสรงมูรธาภิเษกในรัชกาลที่ ๑-๔ นอกจาก ใช้น้ำเหมือนเมื่อครั้งสมัยอยุธยาแล้ว มีการใช้น้ำเพิ่มเติมอีก ๕ สาย เรียกว่า “เบญจสุทธคงคา” อันได้แก่

- (๑) แม่น้ำบางปะกง ตักที่บึงพระอาจารย์ แขวงเมืองนครนายก
- (๒) แม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ แขวงเมืองสระบุรี
- (๓) แม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่ตำบลบางแก้ว แขวงเมืองอ่างทอง
- (๔) แม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาวดึงส์ แขวงเมืองสมุทรสงคราม
- (๕) แม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบลท่าไชย แขวงเมืองเพชรบุรี

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ น้ำสรงมูรธาภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.๒๔๑๑ ก็ใช้น้ำเบญจสุทธคงคาและน้ำในสระ ๔ สระ ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี ในปี พ.ศ.๒๔๑๕ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศอินเดีย และได้นำจากปัญจมหานที ณ ประเทศอินเดียมาด้วย ซึ่งได้นำมาใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่สอง

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ น้ำสงฆ์มูรธาภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.๒๔๕๓ ใช้น้ำเหมือนกับในสมัยรัชกาลที่ ๕ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในพ.ศ.๒๔๕๔ ได้มีการปลีกรรมตักน้ำจากแม่น้ำและแหล่งน้ำสำคัญต่าง ๆ ที่ถือว่าสำคัญและเป็นสิริมงคล มาตั้งพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์ ประกอบไปด้วย

- (๑) แม่น้ำป่าสัก ณ ตำบลท่าราบ จังหวัดสระบุรี
- (๒) ทะเลแก้ว และสระแก้ว จังหวัดพิษณุโลก
- (๓) น้ำโขกชมพูนํ้าบ่อแก้ว นํ้าบ่อทอง เมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
- (๔) แม่นํ้านครชัยศรี ที่ตำบลบางแก้ว จังหวัดนครปฐม
- (๕) บ่อวัดหน้าพระลาน บ่อวัดเสมาไชย บ่อวัดเสมาเมือง บ่อวัดประดู่ขาว ห้วยเขามหาชัย บ่อปากนาคราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
- (๖) บ่อนํ้าทิพย์ (ดอยชะม้อ) จังหวัดลำพูน
- (๗) บ่อวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

นอกจากนั้น ยังได้ปลีกรรมตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ตามมณฑลต่าง ๆ อีก ๑๐ มณฑล รวมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพิ่มเติมจากรัชกาลที่ ๕ เป็นจำนวน ๑๗ แห่ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ น้ำสงฆ์มูรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.๒๔๗๓ ได้เพิ่มเติมมาเป็น ๑๘ แห่ง ประกอบด้วย

๑. น้ำจากปัญจมหานทีในประเทศอินเดีย ได้แก่ แม่นํ้าคงคา แม่นํ้ายมนา แม่นํ้ามตี แม่นํ้าอจิรวดี แม่นํ้าสรภู
๒. น้ำจากเบญจสมุทคงคา ได้แก่ แม่นํ้าเพชรบุรี แม่นํ้าเจ้าพระยา แม่นํ้าป่าสัก แม่นํ้าบางปะกง
๓. น้ำจากสระ ๔ สระเมืองสุพรรณบุรี ได้แก่ สระเกษ สระแก้ว สระคา สระยมนา
๔. น้ำจากมณฑลต่าง ๆ ได้แก่
 - ๑) น้ำที่ทะเลแก้ว สระแก้ว สระสองห้อง จังหวัดพิษณุโลก

- ๒) น้ำที่กระพังทอง กระพังเงิน กระพังข้างเผือก กระพังไพลสี
ไชกชมฟู น้ำบ่อแก้ว น้ำบ่อทอง จังหวัดสุโขทัย
- ๓) น้ำในแม่น้ำนครชัยศรี น้ำกลางหาว บนองค์พระปฐมเจดีย์
น้ำสระพระปฐมเจดีย์ น้ำสระน้ำจันทร์ จังหวัดนครปฐม
- ๔) น้ำที่บ่อวัดหน้าพระลาน บ่อวัดเสมาไชย บ่อวัดเสมาเมือง
บ่อวัดประตู่ขาว ห้วยเขามหาชัย น้ำบ่อปากนาคราช จังหวัด
นครศรีธรรมราช
- ๕) น้ำบ่อแก้ว จังหวัดน่าน
- ๖) น้ำบ่อทิพย์ จังหวัดลำพูน
- ๗) น้ำบ่อวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา รัฐบาลได้กำหนดพิธีเสกทำน้ำพระพุทธรมณต์
ศักดิ์สิทธิ์เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายเป็นน้ำสรงอภิเษกแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในโอกาสอันเป็นมงคลดังกล่าว สายใหม่ จบกลศึก ได้กล่าวว่า น้ำที่นำมาเสก
ทำน้ำพระพุทธรมณต์ศักดิ์สิทธิ์เพื่อถวายเป็นน้ำสรงอภิเษก ประกอบด้วยน้ำจาก
แหล่งน้ำสำคัญ ๓ ประเภท คือ ๑) แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ตามโบราณราชประเพณี
๒) แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และ ๓) แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์
ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเคารพเลื่อมใส และแหล่งน้ำเส้นชีพสำคัญของ
จังหวัด

ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เคยใช้ตามโบราณราชประเพณีและ
พระราชบรมราชาภิเษกบางแห่งเปลี่ยนสภาพไปจากเดิมจนขาดความเหมาะสม
ที่จะนำมาใช้ในพระราชพิธี และรัฐบาลต้องการให้ทุกจังหวัดทั่วประเทศได้มี
ส่วนร่วมในการแสดงความจงรักภักดีในโอกาสสำคัญ เป็นผลให้ “ขอบเขต
ของความเป็แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์” ได้ขยายออกไปยังประชาชนทุกคน และ
ทุกจังหวัดด้วย โดยน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแต่ละแหล่ง จะต้องประกอบพิธีปลีกรรม

ตักน้ำพร้อมกันทุกจังหวัด จากนั้นจึงประกอบพิธีเสกน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ณ พระอารามสำคัญของจังหวัด เสร็จแล้วบรรจุน้ำพระพุทธมนต์จากทุกแห่งรวมในโกน้ำ เติญมามอบให้กระทรวงมหาดไทย เพื่อประกอบพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์อีกครั้ง ณ อุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ปัจจุบันความเชื่อเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์มีการปรับเปลี่ยน เพื่อให้ประชาชนในทุกจังหวัดมีส่วนร่วมในพระราชพิธีอันสำคัญ อีกทั้งยังเป็นการสร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับประชาชนอีกด้วย

ในส่วนของพระบรมราชภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ซึ่งจะจัดขึ้นในระหว่าง ๔-๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒ ได้มีการจัดเตรียมน้ำอภิเษก จากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ๑๐๗ แหล่ง ใน ๗๖ จังหวัด แบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ตั้งแต่แหล่งน้ำ ๖ แห่ง หากเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ จะมี ๖๐ จังหวัด แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีในเขตภาคเหนือ มีดังนี้

ประเภทแหล่งน้ำ	อำเภอ	จังหวัด
บ่อน้ำทิพย์	แม่สาย	เชียงราย
อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล	สามเงา	ตาก
บึงบอระเพ็ด	เมือง	นครสวรรค์
บ่อน้ำทิพย์วัดสวนตาล	เมือง	น่าน
แม่น้ำน่าน บริเวณหน้าพระอุโบสถวัดท่าหลวง	เมือง	พิจิตร
สระสองห้อง	เมือง	พิษณุโลก
ถ้ำปลา	เมือง	แม่ฮ่องสอน
บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือบ่อน้ำเลี้ยงพระนางจามเทวี	เกาะคา	ลำปาง
บ่อน้ำทิพย์ ดอยขะม้อ	เมือง	ลำพูน
บ่อน้ำทิพย์	ลับแล	อุตรดิตถ์

ประเภทแหล่งน้ำ	อำเภอ	จังหวัด
ขุนน้ำแม่ปืม	แม่ใจ	พะเยา
น้ำตกคะ หรือน้ำคะ	ปง	พะเยา
บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดบุญพาราม	เมือง	เชียงใหม่
อ่างกาหลวง	จอมทอง	เชียงใหม่
ขุนน้ำแม่ปิง	เชียงดาว	เชียงใหม่
บ่อแก้ว	ศรีสัชนาลัย	สุโขทัย
บ่อทอง	ศรีสัชนาลัย	สุโขทัย
ตระพังทอง	เมือง	สุโขทัย
บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ลำน้ำแม่คำมี	เมือง	แพร่
บ่อน้ำวัดบ้านนันทาราม	เมือง	แพร่
บ่อน้ำพระฤาษี	วังชิ้น	แพร่
บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดพระหลวง	สูงเม่น	แพร่

ทั้งนี้ น้ำแต่ละแห่ง เมื่อทำพิธีพลีกรรมตักน้ำแล้ว จะบรรจุภาชนะ นำเข้าพิธีสมโภชน้ำอภิเษก ณ มหาเจดีย์สถาน และพระอารามต่างๆ ก่อนจะนำส่งมายังกรุงเทพฯ ก่อนหน้าพระราชพิธีและเชิญตั้งไว้ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนกว่าจะถึงวันพระราชพิธี จึงเชิญเข้าพิธีสวดพระพุทธมนต์เสกน้ำ ณ พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ต่อไป (<https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/896444, 2562>)

๐ น้ำกับพิธีกรรมในสังคมล้านนา

“ดอยชะม้อ” บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ภาคเหนือของไทย ปัจจุบันเป็นสำนักสงฆ์ตั้งอยู่ที่ ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน บ่อน้ำทิพย์ดอยชะม้อ คือ ๑ ในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ของประเทศไทย ซึ่งจากอดีตกาลดอยชะม้อ

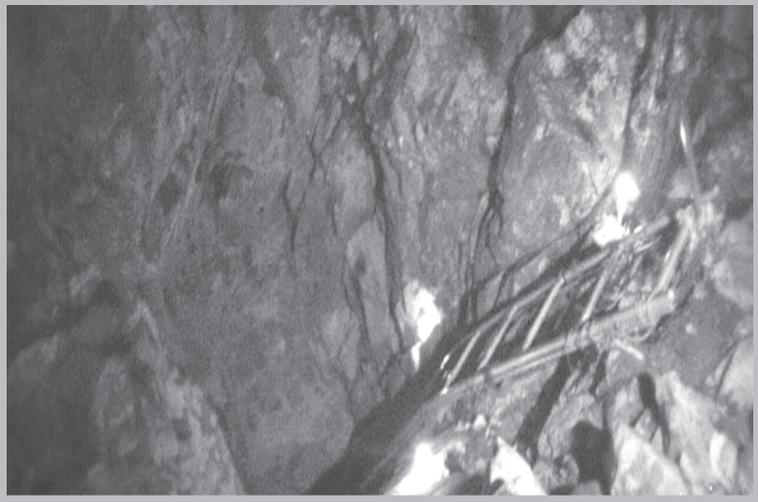
ดังกล่าวเป็นสถานที่อาศัยวิเวกของบรรดานักปราชญ์ ซึ่งจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก และตำนานท้องถิ่นได้กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ได้เสด็จออกบิณฑบาต จาริกโปรดเวไนยสัตว์ในที่ต่าง ๆ และได้เสด็จขึ้นไปจัดแจงแต่งดาบตรบนยอดดอย แห่งหนึ่งอยู่ที่คเหนือของดอยชะม้อ (จัดแจงแต่งดาบตร ภาษาเหนือ ใช้คำว่า”ห้างบาตร”) การสร้างสำนักสงฆ์ดังกล่าวมิได้มีการระบุปรากฏเป็นหลักฐานแน่นอน แต่มีการบูรณะหลายครั้ง ดอยชะม้อมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในราวปี พ.ศ.๒๔๗๐ ซึ่งสิ่งสำคัญของวัดดอยชะม้อนี้ได้แก่ บ่อน้ำทองทิพย์ รอยพระพุทธบาท และพระธาตุเจดีย์ โดยมีข้อสันนิษฐานว่า ได้เริ่มมีการใช้น้ำทิพย์จากดอยชะม้อนี้ไปประกอบพิธีสงฆ์พระบรมธาตุหริภุญชัย ในรัชสมัยของพญาอาทิตยราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีและยังมีร่องรอยการขุดศิลาแลงจากเชิงดอยชะม้อ เพื่อนำไปก่อสร้างพระบรมธาตุหริภุญชัย ซึ่งเป็นโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการเล่าขานถึงตำนานกันมาอย่างยาวนาน ถึงการนำน้ำทิพย์ดอยชะม้อ มาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ตามคติความเชื่อของชาวพื้นถิ่นลำพูน รวมถึงเขตพื้นที่ใกล้เคียงและขยายวงกว้างไปเป็นที่รู้จักของผู้คนต่างถิ่น ตั้งแต่อดีตมีความเชื่อว่าน้ำในบ่อน้ำดอยชะม้อ ที่ได้ตกแล้วอัญเชิญลงมาจากยอดดอยชะม้ออย่างถูกต้องตามพิธีการแต่โบราณกาลนั้น เป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูงและมีคุณค่าควรแก่การสักการบูชา ซึ่งได้มาโดยการให้พลังแห่งความศรัทธา ความเพียร (วิริยะบารมี) ความอดทน (ขันติบารมี) ในการเดินทางอย่างยากลำบาก จึงจะถึงจุดหมายแห่งที่ตั้งของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งดอยชะม้อ เมื่อความเชื่อถูกผสมกับคติความเชื่อปรัมปราผ่านตำนาน และเรื่องเล่าพื้นบ้านในด้านความศักดิ์สิทธิ์ในการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนในระดับชุมชน รวมถึงนำมาใช้ประกอบผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ด้านแรกมีการนำน้ำทิพย์จากดอยชะม้อมาเป็นส่วนผสมในการหมักดินในการสร้างพระรอด จังหวัดลำพูน ในสมัยพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญชัย ด้านที่สอง ได้มีการ

นำน้ำทิพย์จากดอยชะม้อมาทรงพระธาตุหริภุญชัยในเดือนแปดเป็งเป็นประจำทุกปีซึ่งปรากฏในรัชสมัยของพญาอาทิตยราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ด้านที่สาม มีการนำน้ำทิพย์จากดอยชะม้อมาใช้ประกอบในพระราชพิธีสำคัญตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ ๖ แห่งราชวงศ์จักรี ด้านที่สี่ ได้มีการนำน้ำทิพย์มาทรงพระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูป รอยพระพุทธบาท กู่อัฐิครูบาอาจารย์และโบราณสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาในเขตพื้นที่ภาคเหนือ ด้านที่ห้า ความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในป้องกันภัยอันตรายจากน้ำศักดิ์สิทธิ์ กล่าวได้คือหากชาวบ้านนำน้ำจากดอยชะม้อมาเก็บไว้บนหิ้งพระประจำบ้านของตนเอง จะเป็นสิริมงคลจะสามารถป้องกันภัยจาก ฟ้าผ่า พายุ ลมพายุและไฟไหม้ได้ นอกจากนั้นความศักดิ์สิทธิ์ยังถูกเชื่อมโยงไปสู่ด้านการรักษาเยียวยาทั้งทางร่างกายและจิตใจของชุมชน นั่นคือ สามารถนำน้ำศักดิ์สิทธิ์มาดื่มกินเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ตืดตัวยามเดินทางไกลให้ผู้นำติดกาย แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายที่จะเกิดขึ้นได้จากความเชื่อในการรักษาและเยียวยา ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของคนในชุมชน จากอดีต ปัจจุบันความเชื่อเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงมีความสำคัญอย่างต่อเนื่อง เช่น ปัจจุบันได้มีการนำน้ำทิพย์มารดน้ำดำหัวพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ คนแก่ในชุมชน การนำน้ำทิพย์มาประพรมบ้านเรือน ร้านค้า สิ่งของเพื่อเพิ่มพลังด้านจิตใจ แก่พ่อค้าแม่ค้าในการขายสินค้าต่าง ๆ นอกจากนั้นยังนำน้ำทิพย์ดังกล่าวมาใช้ในงานมงคลต่าง ๆ เช่นงานสืบชะตา งานวางศิลาฤกษ์ เป็นต้น และนอกจากนั้นยังนำน้ำทิพย์มาเป็นองค์ประกอบหลักในการสร้างวัดดงมุงคลต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนถึง พลังแห่งความศรัทธาผ่านความเชื่อเรื่อง ศาสนากับน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวและที่พึ่งทางด้านจิตใจของกลุ่มคนระดับชาวบ้านจากน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อดีตจักใช้ในงานพระราชพิธีและการสร้างวัดดงมุงคลในระดับชุมชนชั้นสูง หรือชนชั้นเจ้านายเท่านั้น แต่ปัจจุบันการเข้าถึงน้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านทั่วไปกลับเข้าถึงได้ง่ายส่งผลให้การยก น้ำศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเปรียบเสมือนตัวแทนเทพหรือเป็นตัวแทนแห่งความเป็นสิริมงคล น้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งดอยชะม้อ

จึงได้สร้างปรากฏการณ์แห่งการผ산ชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่นผ่านการใช้น้ำดังกล่าวในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถูกจัดขึ้นภายในชุมชน จากชุมชนตนเองสู่ชุมชนใกล้เคียงและปัจจุบันได้ขยายไปสู่เขตพื้นที่ทางภาคเหนือ เพื่อยังคงสร้างพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์จากน้ำแห่งดอยชะม้อดังกล่าว จาริต และประเพณีที่ถูกกำหนดขึ้นผ่านการปกครองคนผ่านน้ำศักดิ์สิทธิ์จึงเปรียบเสมือนเรื่องที่น่าท้าทายของคนยุคใหม่ที่ยังคงใช้สิ่งดังกล่าวในการกลับมารวมตัวกันของคนภายในชุมชนผ่านเทศกาลงานสงวน้ำพระธาตุหริภุญชัย ที่ถูกจัดขึ้น ซึ่งมีน้ำทิพย์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธีกรรม

พระพิริวัฒน์ปภาโส และนายณนดล เดียวตระกูล (มปป.) ได้ทำการปริวรรตจากหลักศิลาจารึกบนดอยชะม้อ ตามประวัติความเป็นมาจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก และตำนานท้องถิ่น กล่าวว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จออกบิณฑบาต จาริกโปรดไว้ในยลสัตว์ที่ต่าง ๆ และได้เสด็จไปจัดแจงแต่งดาบารวนยอดดอยแห่งนี้ แต่ยอดดอยแห่งนี้แห้งแล้งไม่มีน้ำ พระพุทธองค์ได้แสดงปาฏิหาริย์โดยใช้นิ้วพระหัตถ์กดลงไปในพื้นที่ดิน เกิดน้ำดันขึ้นมาบนยอดดอยแห่งนี้ แหล่งโบราณสถานสำคัญของวัดนี้ ได้แก่ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธบาท พระธาตุเจดีย์ มีการกล่าวขานถึงการนำน้ำศักดิ์สิทธิ์ดอยชะม้อมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวลำพูนและในเขตพื้นที่ใกล้เคียง และขยายวงกว้างไปยังผู้คนต่างถิ่น ในอดีตมีความเชื่อว่าน้ำในบ่อน้ำดอยชะม้อ ที่ได้ดักอัญเชิญลงมาอย่างถูกต้องตามวิธีการโบราณเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูง และมีคุณค่าควรแก่การสักการบูชา ซึ่งได้มาด้วยความศรัทธา ความเพียร ความอดทน ในการเดินทางอย่างยากลำบาก ทำให้น้ำศักดิ์สิทธิ์ดอยชะม้อมีคุณค่า ซึ่งบพบาทความเชื่อ น้ำศักดิ์สิทธิ์ดอยชะม้อที่มีต่อสังคม มีดังนี้

- ๑) เป็นส่วนผสมการสร้างพระรอด
- ๒) นำมาสงวนพระธาตุ เจดีย์ พระพุทธรูป รอยพระพุทธบาท โบราณสถานสำคัญตามวัดน้อยใหญ่ในเขตภาคเหนือ

ทางลงไปยังบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ด้วยขะม้อ

ประเพณีการสงฆ์พระบรมธาตุหริภุญชัย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ประเพณีแปดเป็ง” ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ)

น้ำทิพย์จากดอยชะม้อบรรพชชวตบุชา

๑) น้้ากัับการสร้างเครือข่ายสังคມในล้านนา

ตามหลักฐานไม่ปรากฏว่าคนล้านนามีการสรงน้ำพระพุทธรูปในวันสงกรานต์ หรือวันสำคัญทางศาสนา มีแต่เพียงการสรงน้ำพระธาตุเท่านั้นซึ่งแต่เดิมนั้น ต้องเตรียมตัดตุง ขนทรายเข้าวัด และถือสรงใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน เพื่อไปสรงน้ำพระบรมธาตุที่วัดอันเป็นประเพณีโบราณ โดยจากหลักฐาน กษัตริย์ล้านนาได้เสด็จมาสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ที่นครหริภุญไชย อันถือเป็น ธรรมเนียมสืบเนื่องมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยลำพูนยังเป็นราชธานี แม้กระทั่ง ได้ย้ายอำนาจศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ที่เชียงใหม่แล้วก็ตาม แต่พระธาตุหริภุญไชย ยังคงเป็นแหล่งรวมจิตวิญญาณคนล้านนามาทุกยุคทุกสมัย จนกระทั่งพระเจ้ากาวิละ ยุคที่ฟื้นฟูอาณาจักรล้านนาคืนจากพม่า ในครั้งนั้นได้ให้ความสำคัญแก่พระธาตุ ลำปางหลวงแทน เพราะเชื้อสายของพระองค์สืบสกุลมาจากหนานทิพย์ช้าง เมืองลำปาง

จากนั้นราวร้อยปีเศษ ก็เปลี่ยนไปเป็นการสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุที่วัดพระธาตุศรีจอมทองแทน เช่นเมื่อครั้งพระราชยาเจ้าดารารัศมี ในคราวนิวัติสู่เชียงใหม่ ก็ได้แวะสงฆ์พระธาตุที่วัดแห่งนี้ เพราะเหตุเป็นวัดที่สามารถอัญเชิญผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุออกมาให้คนได้สงฆ์น้ำกันอย่างกระจ่างสลายตา ชาวล้านนาถึงกล่าวกันว่าจอมทองนั้นเป็นพระธาตุเคลือบที่ไต่ ในขณะที่วัดอื่น ๆ เป็นพระธาตุเคลือบที่ไม่ได้ เพราะถูกครอบทับด้วยเจดีย์ชั้นแล้วชั้นเล่า พระบรมสารีริกธาตุองค์ดั้งเดิมจึงถูกกลบฝังไว้ในผืนดินลึก ไม่สามารถขุดผอบอัญเชิญมาให้เห็น

๐ บทสรุป

ความสำคัญของน้ำในสังคมล้านนามีที่มาจากตำนานทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ วัดถุและองค์ประกอบต่าง ๆ ในสถานที่เหล่านั้น ก็ได้รับการอธิบายว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นกัน การอธิบายความสำคัญน้ำศักดิ์สิทธิ์ในสังคมล้านนามีนัยแนวคิด ดังนี้

๑. แนวคิดพื้นที่สาธารณะ

การสร้างเครือข่ายสังคมในล้านนาจากการใช้น้ำเป็นตัวกลาง เพื่อสร้างเป็น “พื้นที่สาธารณะ” (Public sphere) โดย “พื้นที่” ประกอบด้วยลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในด้าน “รูปธรรม” หมายถึง อาณาบริเวณ มีการแบ่งเขตเอาไว้อย่างแน่นอน เช่น แม่น้ำ บ่อน้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น ส่วน “นามธรรม” เป็นความหมายในทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง ซึ่งการใช้ “พื้นที่สาธารณะ” ตรงนั้น ก็จะมีหน้าที่ (function) ที่แตกต่างกัน แม้จะเป็นแหล่งน้ำเดียวกันแต่ก็จะมีหน้าที่ใช้งานที่แตกต่างกัน เช่นตรงนี้ห้ามใช้เพื่อการบริโภค อุปโภค จะต้องสงวนไว้เพื่อปฏิบัติหรือการประกอบพิธีการบางอย่างเท่านั้น ขึ้นอยู่กับอำนาจทางสังคมที่ใช้ดำเนินการ

๒. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สังคมดั้งเดิมของล้านนาเน้นศาสนาและความศักดิ์สิทธิ์ ที่สถาบันศาสนาจะเป็นแกนกลางของทุกสถาบัน และวิถีชีวิตของผู้คน เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจมีการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีวิตและการทำบุญทำทาน สถาบันการศึกษาเรียนรู้เพื่อหลุดพ้นจากกิเลส มีความรู้และสติปัญญา เป็นต้น แต่เมื่อสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง สถาบันศาสนาก็ต้องหลีกทางให้สถาบันเศรษฐกิจทำหน้าที่เป็นแกนกลางสังคมแทน เช่น ศาสนาก็กลายเป็นพุทธพาณิชย์ การศึกษาเป็นเพื่อการเลื่อนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม วิถีชีวิตของผู้คนผูกติดกับการทำงานเพื่อหาเงิน และการบริโภคเพื่อใช้เงิน เป็นต้น เมอร์ด็อก (G. Murdock) (อ้างในจารุณี, น.๒๘) กล่าวว่า สังคมสมัยใหม่ก็จะยึดถือในเรื่องเหตุผลและจับต้องได้เน้นวัตถุ การใช้ประโยชน์ การใช้เหตุผล ศาสนาก็จะถูกให้ความหมายในเรื่องความร่ำรวย โลกจินตนาการ อารมณ์ความรู้สึก เป็นระบบคู่ขนานกันไป

๓. แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นผลพวงจากแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การใช้น้ำในประเพณีสงกรานต์ต่าง ๆ เป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Reproduction) เพื่อสร้างปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) ร่วมกันจากฐานความคิด ความเชื่อ วิธีการปฏิบัติ ที่มีความเป็นพื้นบ้าน และก่อตัวมาจากสภาพความเป็นจริงในสังคมแต่ละแห่ง สร้างวัฒนธรรมที่เป็นทั้งความหมาย (Meaning) และระบบคุณค่า (Value System) เข้าไว้ด้วยกัน ดังที่กาญจนา แก้วเทพ กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมต้องมีกระบวนการผลิต มีองค์ประกอบการผลิต มีวัตถุดิบ ตัวผู้ผลิต เครื่องมือการผลิต องค์ความรู้ในการผลิต สถานที่ กาลเวลา การแพร่กระจาย กระบวนการใช้ การบริโภค กลุ่มคนที่ใช้ และเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นยืนยาวต้องผลิตซ้ำเพื่อเกิดการสืบทอด ไม่เช่นนั้นวัฒนธรรมนั้นก็อายุสั้นหรือล้มหายตายไปในที่สุด

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างปฏิบัติการทางสังคม นับเป็นการสร้างความทรงจำร่วมของสังคม (Collective memory) ดังที่ Maurice Halbwachs (อ้างถึงในอังกูร หงษ์คนานูเคราะห์. ๒๕๕๘: ๘๔) ได้ให้ความสำคัญแก่ความทรงจำในฐานะที่เป็นข้อกำหนด หรือเป็นพลังทางสังคมที่มีอิทธิพลเหนือสมาชิก โดยเฉพาะการสร้างกรอบบรรทัดฐานทางพฤติกรรม โดยความทรงจำดังกล่าวก็อาจมาจากการประกอบสร้างของสังคม และถูกนำมายึดโยงสมาชิกในสังคมให้เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้เป็นไปในทิศทางหรือมีความเป็นเอกภาพ ความทรงจำที่เรียกว่าความทรงจำทางสังคม มีความสำคัญที่นอกจากจะทำให้สมาชิกเกิดการรับรู้สิ่งที่ถ่ายทอดไปในทางเดียวกันแล้วยังถูกนำมาใช้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป ประเพณีการสงฆ์พระธาตุนั้น ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญในเขตภาคเหนือตอนบน โดยน้ำที่จะนำมาสงฆ์พระธาตุนั้นจะต้องมาตักแหล่งน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ น้ำจากดอยชะม้อถือได้ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก เพราะเป็นส่วนหนึ่งตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก พิธีกรรมการนำน้ำจากดอยชะม้อนั้นก็เพื่อให้เป็นส่วนผสมหนึ่งในนั้น กล่าวได้ว่า “น้ำศักดิ์สิทธิ์ดอยชะม้อ” เปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางในการอนุรักษ์ สืบทอดความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมล้านนากับความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี โดยผูกโยงความเชื่อทางพุทธศาสนา สร้างความทรงจำร่วมกันและสืบทอดโดยเป็นน้ำที่ใช้ในพิธีบรมราชาภิเษกของกษัตริย์ ซึ่งเป็นความเชื่อในอำนาจทางสังคมระดับชั้นสูง ขณะเดียวกันในอำนาจทางสังคมระดับล่างดังเช่นสังคมชาวบ้าน น้ำศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นสิ่งที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงและนำมาใช้ได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ “น้ำศักดิ์สิทธิ์” ไม่ว่าของสังคมล้านนา หรือสังคมไทย ยังคงให้ความสำคัญและยึดโยงผู้คนให้รู้สึกมีส่วนร่วม มีความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน และขยายต่อเป็นเครือข่ายความเชื่อในสังคมสืบไป

๒ เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ :

สมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘

กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อส่งวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. **สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓

กาญจนา แก้วเทพ. **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ : บริษัท

เอดิชั่น เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๔

จารุณี ปัญควณิช. **ผิเจ้านาย สื่อสัมพันธ์สร้างสรรค์ชุมชน จังหวัดลำพูน**,

รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) มปป.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : ครุสภา, ๒๕๒๘

ชายโพธิ์สิตา. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์

พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔

ฉลาดชาย รมิตานนท์. **ผิเจ้านาย**. เชียงใหม่: พายัพ ออฟเซต พริ้นท์, ๒๕๒๗

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. **แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เมืองนคร, สารนครศรีธรรมราชปีที่ ๓๕**

ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๔๘). มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ทวีศักดิ์ ไครบุตร. **เอกสารประกอบการสอนวิชาภาษาบาลีเพื่อการค้นคว้า**

พระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง,

๒๕๕๘

พระพีร์วัฒน์ ปภาโส และนายณกมล เดียวตระกูล. **ดอยข่มม้อ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์,**

เอกสารอัตสำเนา. มปท. มปป.

มรรยาท กิจสุวรรณ. **คติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย**. กรุงเทพฯ : วัฒนธรรมไทย,

๒๕๒๖

ยศ สันตสมบัติ. **ความหลากหลายทางชีวภาพมิติทางสังคมและนิเวศ.**

กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗

ศิลป์ชัย เซาว์เจริญรัตน์. **ศาสนวิทยาและศาสนายุคโพสท์โมเดิร์น.** กรุงเทพฯ :

สถาบันศาสนวิทยา มูลนิธิพันธกิจชุมชน, ๒๕๕๘

สัมฤทธิ์ สุภามา. **บทบาทเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียมต่อชุมชน : กรณีอำเภอ**

ด่านซ้าย จังหวัดเลย. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการ
พัฒนา สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๔

สายไหม จบกมลศึก. **การเสกน้ำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีมหามงคล**

เฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐, หนังสือ
น้ำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐. แหล่งอ้างอิงออนไลน์ [http://eservices.
dpt.go.th/eservice_6/ejournal/35/35-01.pdf?journal_edition=35](http://eservices.dpt.go.th/eservice_6/ejournal/35/35-01.pdf?journal_edition=35)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น.**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐

สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘

สุวิทย์ มาประสงค์. **ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริบทการเปลี่ยนแปลงกับการปรับ**

ความสัมพันธ์ของคนในสังคม. แหล่งข้อมูลออนไลน์ : [http://www.
ysl-history.com/Synthesis/004.doc](http://www.ysl-history.com/Synthesis/004.doc), สืบค้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน
พ.ศ.๒๕๕๙

สุเทพ สุนทรเกสัช. **ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย : พื้นฐานแนวความคิด ทฤษฎี**

ทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โภกอลวิชั่น, ๒๕๔๐

แสงสุรีย์ อดาว์ลีย์. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หนังสือ**

ชุดราชประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, มปป. แหล่งข้อมูลออนไลน์ : www.pr.moi.go.th

สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๙

อังกูร หงษ์คณานุกเคราะห์ และคณะ. **ชุมชน ความทรงจำ และพิธีกรรมกับการจัดการชุมชน**, สรรณัฐ ไตลังคะ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๘

แหล่ง “น้ำศักดิ์สิทธิ์ น้ำอภิเษก” ในภาคเหนือ เพื่อพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.

แหล่งข้อมูลออนไลน์ : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/896444> สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๒

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. แหล่งข้อมูลออนไลน์ :

<http://www.prachachat.net/d-life/news-278418> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๒